

Birbynės garsai skrieja aplink pasaulį

Hum. m. dr. Daiva Tamošaitytė. *Pirmajam lietuvių birbynininkui solistui, kamerinių ansamblių vadovui, dainų švenčių vyr. dirigentui, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos profesoriui Pranui Tamošaičiui (1931-2007) lapkričio 5 dieną būtų sukakę 85-eri.*

Pranas Tamošaitis – vienas pirmųjų XX a. antrosios pusės profesionaliosios instrumentinės liaudies muzikos atstovų, sukūrusių naują liaudies ansamblių judėjimo kryptį. Šalia Jono Švedo, Povilo Samučio, Prano Stepulio, Prano Servos, Prano Kupčiko, Prano Budriaus ir daugelio kitų liaudies muzikos baruose besidarbavusių autoritetų, jis įnešė didelį indėlį į tautinės tapatybės formavimą ir lietuviškos kultūros ugdymą.

Tamošaitis 1951-1955 metais studijavo Valstybinėje konservatorijoje birbynės specialybę Povilo Samučio klasėje. Didžiulių pastangų ir talento dėka jis tapo pirmuoju profesionaliu atlikėju, dar studijų metais pradėjusiu dirbti J. Švedo vadovaujame Valstybiniame dainų ir šokių liaudies ansamblyje (vėliau – „Lietuva“) solistu, birbynių kvinteto ir orkestro vadovu ir su šiuo ansambliu dalyvavusiu per 1500 koncertų Lietuvoje ir užsienyje.

: Jurbarke 1950 m.

Pranas Tamošaitis 1954 m.

Valstybinis dirigavimo egzaminas 1956 m.

1955-aisiais jis vyko į mokslinę konferenciją Taline, kur atliko solo programą. Šią datą galima laikyti istoriniu įvykiu, nes pirmą kartą išstobulinta birbynė, pasižyminti tembrų turtingumu ir techninėmis galimybėmis, nenusileidžiančiomis klasikiniam klarnetui ar obojui, skambėjo už Lietuvos ribų. P. Serva jam sumeistravo unikalią birbynę. P. Tamošaitis „Autobiografijoje“ pasakoja: „Paprasiau, kad padarytų birbynę plonesnėm sienelėm. Padarė pūstuką, kuris turėjo platų žingsnį. Platus, didelis žingsnis labai gelbėjo, nes garsą valdžiau kaip norėjau: galėjau grot pianissimo ir fortissimo. Tik nepaprastai sunku buvo ją pūsti, reikėjo daug sveikatos, oro. Nelengva buvo pririnkt liežuvėlį – jis turėjo būt labai

kieto ir tankaus medžio. Užtat mano birbyne niekas kitas negalėdavo pagrot.“ Su šia birbyne atlikėjas ne tik įvaldė virtuoziškus kūrinius, kaip antai V. A. Mozarto koncertą ir G. Rossini tarantelą, bet ir galėjo perteikti subtiliausius lyrinių kūrinių niuansus, improvizacinį pradą – klasika tapusius B. Dvariono „Prie ežerėlio“, S. Šimkaus „Kur bakūžė samanota“ ar J. Švedo „Ėsk, karvute“. Rengdamas solines programas sukūrė individualų birbyniavimo (raliavimo) stilių, sujungiantį esminius estetinius liaudies muzikavimo principus. Nuo tada, pasak prof. Algirdo Vyžinto, „daugeliu atvejų P. Tamošaičiui kaip atlikėjui ir meno kolektyvo vadovui teko pradininko dalia pokario metais formuojant profesionalų griežimą tautiniais muzikos instrumentais“.

Tamošaitis 1956 m. įkūrė Valstybinio dainų ir šokių liaudies ansamblio kamerinį liaudies instrumentų ansamblį, kuriam 10-mečio proga prof. Jadvyga Čiurlionytė pasiūlė suteikti „Sutartinės“ vardą, o dailininkai Regina Songailaitė ir Juozas Balčikonis sukūrė drabužius. Su šiuo ansambliu, kuriam vadovavo iki 2002 metų ir kuris tapo novatorišką atradimų kalve, susijęs ilgiausias ir kūrybingiausias P. Tamošaičio gyvenimo ir veiklos laikotarpis.

Maskvoje su indų ansambliu „Darpana“

Gastrolėse Gruzijoje su čerkese

„Sutartinė“ Lenkijoje 1958 m.

Kaip virtuozas instrumentalistas jis sužibėjo sąjunginiuose konkursuose ir 1957 metais VI pasaulio jaunimo ir studentų festivalyje Maskvoje, tarp 123 liaudies instrumentų grupių daugiau nei iš 90 šalių su „Sutartine“ iškovojęs tarptautinį pripažinimą – du aukso medalius solisto ir ansamblio vadovo kategorijose. Aukso medalį pelnė ir tuomet dainavimo katedros studentas Virgilijus Noreika, kuris prisimena: „Mus visur šiltai priimdavo kaip itin originalų ansamblį. Stengėmės deramai atstovauti lietuvių nacionalinei kultūrai. „Sutartinė“ – man artimas ansamblis, su juo pradėjau savo karjerą.“ Prasidėjęs intensyvus gastrolių, radijo ir televizijos įrašų metas su kamerine liaudies instrumentų grupe išvedė į plačius muzikos vandenis. Tuo metu po užsienį iš Lietuvos nevažinėjo jokie didesni kolektyvai: nei simfoninis orkestras, nei opera, nei chorai. Su „Sutartine“ dažniausiai važiuodavo „Lietuvos“ styginis kvartetas, vėliau prisidėjo Sauliaus Sondeckio vadovaujamas kamerinis orkestras, su kuriuo P. Tamošaitis taip pat pasirodė kaip solistas. Prof. S. Sondeckis prisimena: „Prano Tamošaičio reikšmė Lietuvos kultūrai yra ne tik kaip pirmojo birbynės virtuozo, iškėlusio šį liaudies instrumentą į profesionalumo aukštumas ir tarptautinį pripažinimą, bet ypač kaip ryškios asmenybės mūsų kultūros baruose. Gastrolių metu ir Lietuvoje, ir buvusioje Sovietų Sąjungoje, ir užsienyje jo muzikalus grojimas patraukdavo dėmesį, žavėdavo klausytojus garso grožiu. Tokio grojimo birbyne iki jo Lietuvoje dar nebuvo. P. Tamošaitis parodė naują kryptį, kuria sekė jo mokiniai ir bendraminčiai. Kadangi jis buvo pirmasis birbynininkas profesionalas, P. Tamošaitis negalėjo nedaryt įtakos savo aplinkai. Jo kaip virtuozo solisto ir birbynės atlikėjo prioritetas išlieka iki šiol. Prisimenu jį kaip aukštos klasės ir didelio talento muzikantą. Tarnaudamas didžiajam menui Pranas buvo novatorius savo srity, bet negaliu nepaminėti jo subtilaus skonio bei nuopelnų estetinio lavinimo baruose. Jo profesinis sąžiningumas gali būti pavyzdys ateinančioms kartoms.“

Pirmosios recenzijos apie P. Tamošaitį pasirodė Suomijos spaudoje. Suomiams darė didžiulį įspūdį tiek atlikimas, tiek faktas, kad liaudies instrumentas dėstomas muzikos akademijoje. Po vieno iš koncertų P. Tamošaitis asmeniškai prezidentui Urho Kekonenui pasakojo apie birbynę. Birbynę demonstruoti jam teko daugelyje koncertų, tarptautinių festivalių, konferencijų, meno dekadų, renginių diplomatiniuose korpusuose, iškilminguose minėjimuose, kurie buvo rengiami aukščiausiu valstybiniu lygmeniu. Pusė koncertų iš trijų tūkstančių vyko pasaulyje – „Sutartinei“ plojo užsienio šalių klausytojai Belgijoje, Čekijoje, Graikijoje, Indijoje, Italijoje, Kanadoje, Lenkijoje, Nepale, Norvegijoje, Olandijoje,

Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Suomijoje, Švedijoje, Turkijoje, Vokietijoje ir daugelyje kitų valstybių, grota visose sąjunginėse respublikose ir visose buvusio demokratinio bloko šalyse. Pristatant pasauliui

Laive „Aleksandr Puškin“ solo su Sauliaus Sondeckio diriguojamu kameriniu orkestru

Lietuvos kultūros unikalumą ir gyvybingumą ypač didelį vaidmenį suvaidino koncertinis turnė laivu „Aleksandr Puškin“ į Kanadą 1968 metais, jos metu surengti koncertai Taroke (Londono srities uoste) ir Monrealyje padarė sprogybą išpūdę. Į koncertus plūdo žmonės iš kitų miestų, salės buvo sausakimšos. Kelionė didžiausiu sovietų kruiziniu laineriu iš tuometinio Leningrado į Monrealį ir atgal svarbi ir tuo, jog Lietuvos valdžiai pavyko ją suorganizuoti be tiesioginio SSRS koncertinių institucijų įsikišimo. Po turistinės kelionės priedanga lietuvių koncertiniai kolektyvai („Sutartinė“ ir LKO) į turą išvyko vieni, o ne su kitais Sovietų Sąjungos kolektyvais, ir patys suorganizavo koncertą Londone. Tai netruko pastebėti britų žurnalistai: Lietuva buvo aiškiai įvardyta kaip atskira šalis už geležinės uždangos. „Nepriklausoma Lietuva“ įdėjo visą dr. Henriko Nagio kalbą, pasakytą po koncerto Monrealyje: „Niekas žmonių nesuriša tampresniais ir tikresniais ryšiais kaip meilė. Meilė savos, vienos, nesuskaldomos ir nepadalijamos šeimos. Lietuvės motinos mus visus pagimdė, užaugino ir paleido pasaulin. Lietuvis tėvas praliejo už mus prakaitą ir kraują. Viena yra mūsų visų motina, ir mes vadiname ją įvairiais vardais – žemė, gimtinė, tėviškė, tėvynė. Tas pats žodis mūsų lūpose. Kai mes ir jūs dainuojame, dainuojame tas pačias dainas. Tas pačias motinų lopšines, tėvų, brolių ir seserų sutartines. Lietuviškas žodis tol liks nemirtingas, kol bus bent vienas mūsų dainuojantis ir kalbantis senąja aiškią tarmę. Mūsų ir jūsų troškimas išsaugoti tą žodį. Tą žemę. Išsaugoti kaip mūsų visų baudžiavų gadynėje senuoliai išsaugojo. Visiems tebūna švente ir tebūna ryžtu niekad nesuklupti. Nepaskęsti svetimybų potvyniuose ir nepavargti ieškant šviesesnės ateities. Ačiū jums už viešnagę. Ir mums visiems lieka tikėjimas, kaip ir jums, kad yra skirta savai žemei dar naujos dienos aušra.“ „Sutartinės“ nariai prisimena, kad klausydamiesi lietuvių liaudies dainų ir instrumentinės muzikos žmonės salėje verkė.

Su žmona Regina

Pasaulinėje parodoje Briuselyje koncertuoja Antanas Žemaitis, Regina Tamošaitienė, Pranas Tamošaitis, 1958 m.

Dar sykį P. Tamošaitis kaip solistas Kanadoje viešėjo 1972 metais, jam akompanavo kanklininkė Regina Tamošaitienė. Plačiai koncertus aprašė ir išeivijos spauda. Buvo nutiesti tiltai į JAV, Kanadoje ar Anglijoje gyvenusių išeivių iš Lietuvos širdis, užsimezgė ryšiai, apsikeitimas natomis, instrumentais, įrašais, laiškais. Apskritai niekur rusais ar atvykėliais iš bevardės sovietijos periferijos ansamblio muzikantų žmonės nelaikė – jie girdėjo ir matė savitą kultūros apraišką.

Monografijos viršelis

1964-aisiais išėjus iš „Lietuvos“ ansamblio ir kamerinei grupei įgijus vardą „Sutartinė“, prasidėjo naujas P. Tamošaičio gyvenimo ir veiklos etapas. Įkurtajam liaudies instrumentų ansambliui reikėjo apgalvoti meninę veiklos strategiją, rengti repertuarą, organizuoti keliones, į kurias buvo įtraukta baletmeisterės Tamaros Kalibataitės vadovaujama šokėjų grupė, visu krūviu dirbti pedagoginį darbą Valstybinėje konservatorijoje, vadovauti orkestrui. Tad šalia solinės veiklos prisidėjo organizaciniai rūpesčiai, studentų rengimas ir kvietimas į „Sutartinės“ ansamblių, aranžavimas ir liaudies dainų harmonizavimas, gimė originalios kompozicijos. Iš viso su šiuo kolektyvu parengta 15 koncertinių programų, padaryta 260 plokštelių įrašų, išleistos 6 autorinės plokštelės, padaryta per 1000 įrašų radijo fondams, sukurti 5 TV videofilmai. Apie „Sutartinę“ ir jos vadovą parašyta daugiau kaip 100 recenzijų, išleista biografinė studija „Birbynininkas Pranas Tamošaitis“ (V. Tetenskas, Klaipėdos universiteto leidykla, Klaipėda: 1996), monografija „Pranas Tamošaitis: gyvenimas ir veikla“ (sudarė D. Tamošaitytė ir A. Vyžintas, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos leidykla, Vilnius: 2011). P. Tamošaičio veikla visą laiką buvo svarbiausių dienraščių taikiklyje, kartu su kitais iš gastrolių grįžtančiais Lietuvai atstovaujančiais muzikantais jis būdavo pasitinkamas žmonių su gėlėmis, vyriausybės atstovų... Tik įsivaizduoti tenka, kiek

unikalios medžiagos nugulė užsienio TV, radijo ir spaudos archyvuose!

Pasitinkant grįžtančius iš gastrolių

Įkūrus medicinos darbuotojų ansamblį „Rūta“. 1956 m.

P. Tamošaitis išpuoselėjo kamerinio muzikavimo modifikuotais liaudies instrumentais žanrą, jo ansamblio ir įkurto birbynių kvinteto pavyzdžiu ėmė burtis kiti kolektyvai. Beveik 20 metų P. Tamošaitis vadovavo savo įkurtam medicinos darbuotų liaudies ansamblui „Rūta“, kuris respublikinėse peržiūrose triskart laimėjo pirmąją vietą, daug koncertavo Lietuvoje ir užsienyje. P. Tamošaitis meno saviveiklai, kitoms profesinėms sritims skyrė daug laiko ir idėjų: buvo Kauno liaudies instrumentų kolektyvo „Nemunas“ konsultantu, kaip dirigentas ir „Sutartinės“ meno vadovas dalyvavo „Dainų dainelės“ konkursuose, nuo 1965 iki 1990 metų buvo Lietuvos dainų švenčių jungtinių dainų ir švenčių ansamblių orkestrų vyriausiasis dirigentas, moksleivių švenčių dirigentas, įvairių konkursų žiuri narys arba pirmininkas.

1980 ir 1985 metais nustebino nauju stambiu projektu: įkūrė eksperimentinį liaudies instrumentų orkestrą, su juo parengė ir atliko dvi dideles programas. Tarp P. Tamošaičio didžiausių nuopelnų – birbynės, kaip nacionalinio lietuvių tautinio pučiamojo instrumento, patentavimo inicijavimas. Parengti dokumentai, instrumento aprašymai ir brėžiniai 1985 m. buvo patvirtinti Maskvoje, sąjunginiame išradimų komitete.

Tamošaitis išugdė naują liaudies instrumentų specialistų kartą ir modernios tautinės muzikos mylėtojų bendruomenę, muzikos akademijoje jo parengti birbynininkai ir dirigentai sėkmingai dirba liaudies ansamblių vadovais, orkestrų dirigentais, pedagogais. Su „Sutartine“ kūrybos kelią pradėjo ne vienas žymus Lietuvos dainininkas, koncertavo Virgilijus Noreika, Jonas Stasiūnas, Aušra Stasiūnaitė, Vaclovas Daunoras, Eduardas Kaniava, Elena Saulevičiūtė, Regina Maciūtė ir daugelis kitų. Įrašai padaryti su visais žymiausiais Lietuvos solistais, tarp jų – P. Tamošaičio iniciatyva su Juozu Mažeika įrašyta lietuvių liaudies dainų

plokštelė. Vytautas Juozapaitis prisimena: „Tuo metu, kai mokiausi Valstybinėje konservatorijoje, „Sutartinė“ buvo fenomenas, kuriam tiko žodžiai „pakylėta“, „nepasiekiamo“. Žinojau, kad prisiliesti prie „Sutartinės“ yra didelė garbė. Labai gerai prisimenu pirmuosius žingsnius „Sutartinėje“, kuomet kanklių grupei vadovavo Regina Tamošaitienė ir apskritai muzikavimo kultūra buvo pačiam aukščiausiam lygmeny. Ne tik ansamblio vadovas, bet ir patys žmonės iš savęs reikalavo aukščiausių rezultatų. Jie nebūtų supratę, kaip galima nerepetuoti, nedirbti. Kartais man atrodo, kad „Sutartinė“ be Tamošaičio – ne „Sutartinė“. Profesorius ją sukūrė, išbaigė ir padarė tobulą. Tačiau yra archyvai, televizijos ir radijo įrašai, yra ką prisimint ir iš ko mokytis.“ Liaudies daina, jos stilingas atlikimas buvo vienas P. Tamošaičio prioritetų. Per 50 metų laikotarpį P. Tamošaitis harmonizavo daugiau kaip 150 lietuvių liaudies dainų, sukūrė per 30 originalių opusų liaudies instrumentams ir balsui su fortepijonu, aranžavo šimtus kūrinių įvairios sudėties atlikėjų ansambliams bei solistams, išleido du dainų rinkinius, spaudoje paskelbė 13 straipsnių aktualia tematika, metodinių mokslinių darbų, rašė scenarijus „Lietuvos“ ansambliui. Su Povilu Mataičiu rengė bendrus koncertus, kuriuose buvo folklorinė dalis; rengė ir klasikinės muzikos, atliekamos modifikuotais liaudies instrumentais, koncertus. Visų darbų ir novatoriškų užmojų nė neišvardinsi...

Jo dėka kamerinių ansamblių, pirmiausia „Sutartinės“, repertuaras pasipildė ir originaliais Balio Dvariono, Eduardo Balsio, Felikso Bajoro, Vytauto Laurušo, Anatolijaus Lapinsko, Leono Povilaičio, Jurgio Gaižausko, Vytauto Klovos, Viktoro Budrevičiaus, Algio Bražinsko, Vytauto ir Jurgio Juozapaičių ir kitų lietuvių kompozitorių premjeriniais kūriniais. A. Lapinskas rašė: „Prano Tamošaičio kūryba – harmonizuotos lietuvių liaudies dainos, instrumentiniai kūriniai, taip pat daugybė aranžuotų kitų kompozitorių kūrinių ansambliui „Sutartinė“ – reikšmingas įnašas į profesionaliosios liaudies instrumentų ansamblių muzikos lobyną. P. Tamošaičio kūriniai suformavo šios muzikos stilistiką, skambesį ir nuo jų neatskiriamą tautinės muzikos dvasią. „Sutartinė“ koncertavo daugelyje užsienio šalių, tad galima teigti, kad ansamblio koncertų metu skambėdavę P. Tamošaičio kūriniai ne tik pristatė pasauliui mūsų liaudies instrumentus, bet ir atskleidė lyrinį, prie gimtosios žemės prisirišusio lietuvio charakterį bei viso mūsų krašto vaizdą, besidriekiantį Aukštaitijos ežerų platumomis, Žemaitijos kalvomis, Suvalkijos lygumomis ir Dzūkijos miškų toliais. Ypač kūrybingi kompozitoriui buvo 1990-ieji – nepriklausomybės atkūrimo metai, tuomet jis aranžavo net 116 kūrinių, vėlesniais šio dešimtmečio metais P. Tamošaitis aranžavo nemažai klasikinės

sakralinės muzikos kūrinių. P. Tamošaičio kūryba – neeilinis lietuvių liaudies instrumentinės muzikos žanro reiškiny. Kompozitorius sukūrė liaudies instrumentinio skambesio etaloną, kurį vertina liaudies instrumentų specialistai, pažįsta paprasti Lietuvos žmonės, ir net kelios jų kartos, atmena daugybė užsienio kraštų žmonių.“

Prie „Sutartinės“ ir viso gyvenimo veiklos sėkmės reikšmingai prisidėjo žmona – kanklininkė (Prano Stepulio mokinė), dirigentė, ansamblio solistė ir ilgametė „Sutartinės“ bei „Rūtos“ kanklių grupės koncertmeisterė, Valstybinės konservatorijos docentė, nusipelnusi artistė Regina Paskačimaitė-Tamošaitienė. Nuo 2002 metų „Sutartinės“ vadovavimą perėmė jo mokiny, tarptautinių konkursų laureatas, Lietuvos kariuomenės orkestro vyr. dirigentas majoras Egidijus Ališauskas. Už koncertinės veiklos nuopelnus „Sutartinė“ apdovanota 100 įvairių šalių garbės raštų. LTSR nusipelnusio artisto vardas P. Tamošaičiui suteiktas 1967-aisiais. 1987 metais „Sutartinei“ suteiktas LTSR nusipelnusio kolektyvo garbės vardas. P. Tamošaitis mirė 2007 m. kovo 22 d. Vilniuje, palaidotas Saltoniškių senosiose kapinėse.

P. Tamošaičio 80-metis Lietuvos muzikos akademijoje. „Sutartinė“, solistai Egidijus Ališauskas, Vytautas Juozapaitis, Vida Taurinskaitė, Virgilijus Noreika, 2011 gruodžio 7 d.

Šeimos archyvo nuotraukos

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

